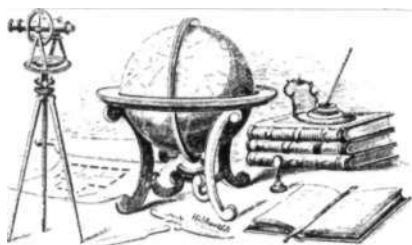

RÁPÓTI JENŐ — ROM VÁR Y VILMOS

Gyógyító növények

Tizenkettedik kiadás

EX LIBRIS

HIAWATHA

Medicina Könyvkiadó Rt. • Budapest, 1997

TARTALOM

Előszó a tizedik kiadáshoz	7
Bevezetés	9

ELSŐ FEJEZET

A gyógynövényekről általában	11
A magyar gyógynövény-kereskedelem kialakulása	19
A gyógynövény és a drog fogalma	22
A drogok hatóanyagairól és azok hatásáról	26
A drogok legismertebb hatóanyagai	27
A haladó tudomány a gyógynövényekről	42

MÁSODIK FEJEZET

A gyógynövénygyűjtésről általában	45
A gyógynövénygyűjtés, -szárítás, -kezelés gyakorlata	49
A gyógynövényárak csomagolása, szállítása, minősítése	58
A gyógynövények üzemi feldolgozása. Minőségi követelmények	61

HARMADIK FEJEZET

Hazai gyógynövényeink részletes ismertetése	68
Gyógynövénytermesztés	290
Hazai gyógynövényeink helye a növényrendszerben	293
A drogokról	298
A VI. Magyar Gyógyszerkönyvben hivatalos drogok jegyzéke	298
A könyvben szereplő drogok, szervek szerinti csoportosításokban	299
A külföldi eredetű drogok ismertetése	305

Az ábrák CSAPODY VERA,
a borító URAI ERIKA munkája

) *Rápóti Jenő és Romváry Vilmos 1977*

ISBN 963 242 494 8

ELŐSZÓ

Napjainkban a gyógynövények iránti érdeklődés világszerte, hazánkban pedig különösen nagymértékben növekszik. Szaporodik mind a gyógynövénygyűjtők, mind pedig a gyógyteákat fogyasztó közönség tábora. A gyógyszeripar is egyre gyakrabban fordul a gyógynövényvilág szinte kimeríthetetlen forrásaihoz.

A „Gyógyító növények” c. könyv iránt megnyilvánult nagy érdeklődés következtében az utolsó kiadás rövid idő alatt elfogyott. Ez a körülmény tette szükségessé, hogy ismét megjelenjék.

Őszintén kívánjuk, hogy aki áttanulmányozta e könyvet és kipróbálja a benne leírt teákat, egy életre híve lesz ennek a gyógyítási módnak.

Romváry Vilmos

NEGYEDIK FEJEZET

A gyógy teák elkészítéséről és alkalmazásáról.....	331
Gyógynövényeink betegségek szerinti alkalmazása	336
Gyógynövényeink hatás szerinti felsorolása	344
Gyógyteakeverékek	353

ÖTÖDIK FEJEZET

A gyógynövények felhasználása	401
A gyógynövények mint gyógyszeripari alapanyagok	401
Gyógyszeriparunk gyakoribb növényi drog alapanyagai..	402
A gyógynövények mint fűszerek	404
Gyógynövények a kozmetikában	408
A gyógyfűvek mint likőrfűszerek és italalapanyagok.	410
A gyógynövények mint az ipar által felhasználható alap- anyagok	413

HATODIK FEJEZET

Gyűjtési naptár és a száradási arány táblázata	415
Gyógynövény-herbárium készítése . . . . . %	421
Gyógyszerkönyvek, szabványok	426
A gyógynövényárak raktározása és a raktári kártevők elleni védekezés	430
Aruraktározási feladatok, óvórendszabályok	431
Állati kártevők és károkozók ismertetése	433
Az állati kártevők elleni védekezés	438
Gyógynövényekkel foglalkozó intézményeink és szerveink	444
Magyar — latin — német — orosz gyógynövénytársítás	447
Összevont rész	447
Latin gyógynövénynevek	470
Német gyógynövénynevek	475
Orosz gyógynövénynevek	480
Irodalom	485
Név- és tárgymutató	487

BEVEZETÉS

Általában a hasznos ismereteit gyarapítani kívánó közönségnek, köztük a gyógynövénygyűjtőknek, a gyógynövényekkel foglalkozó dolgozóknak, valamint a gyógyteákat fogyasztóknak ajánljuk könyvünket azzal a céllal, hogy érdeklődésüket mindinkább felkeltve kivívjuk megbecsülésüket a gyógynövények, mint a legősibb, de egyben a legmodernebb természetes gyógyszereinket is szolgáltatók iránt.

Könyvünk további rendeltetése, hogy megismertesse az olvasókat erdőink-mezőink gyógynövénykincsével. Az érdeklődők e könyvből megismerhetik gyógynövényeinket, termelőhelyüket, mikor és hogyan kell a szükséges szervüket — virágaikat, leveleiket, gyökérzetüket stb. — gyűjteni, megszáritani, tárolni, becsomagolni és elszállítani.

Könnyebb és biztosabb felismerésük megkönnyítése érdekében az egyes gyógynövények leírását hűen megrajzolt ábrák illusztrálják.

Tájékozódást szerez az olvasó a gyógynövények történetéről, a gyógynövény-kereskedelem kialakulásáról, a hazai gyógynövény-forgalmazás szervezeti felépítéséről. A tájékozódottság teljesebbé tétele érdekében ismertetjük azokat a különlegesen értékes hatóanyagokat tartalmazó, főleg az egzotikus tájakról származó drogokat is, amelyeket addig is kénytelenek vagyunk importálni, amíg azokat hazai drogokkal vagy más módon pótolni még nem tudjuk. Ezek pl. a fűszerként is használt fahéj, gyömbér és szegfűszeg, továbbá a kizárólag gyógyszer-

FIGYELEM!

Védett növény, jogellenes gyűjtése szabálysértés

""fokozottan védett növény, jogellenes gyűjtése **bűncselekmény**

ként alkalmazott szennalevél, kínafakéreg, a különféle gyanták és balzsamok stb.

Hazánkban több mint háromezer növényfaj él, s azok kb. egyharmadának tulajdonít gyógyító hatást a népi ismeret. Ezek közül mintegy kétszáznak részeit gyűjteti ez idő szerint kereskedelmünk — olyanokét, amelyeket a tudomány és a tapasztalat kiszűrt, mint gyógyításra alkalmas hatóanyagokat tartalmazókat.

Ismertetést nyújtunk gyógyteáinkról, mint hivatalos gyógyszerekről és mint széltében elterjedt házi teaszerekről, azok elkészítési módjáról. Bevált hazai és külföldi, hivatalos és népi teakeverékek előírásait közöljük, valamint ismertetjük, hogy még mire használhatók a gyógyteák — a drogok — a teázáson kívül a háztartásban.

Könyvünk nem kíván öngyógyítókat nevelni, de tárgyilagosan tárja az olvasó elé gyógynövényeinknek mint természeti kincsünknek jelentős gazdasági és egészségügyi értékét. A gyógyteák fogyasztását illetően pedig éppen arra figyelmeztetünk, hogy az általánosan ismert teaszereken kívül csakis a betegség ismeretében, legheylesebben pedig orvosi tanácsra folyamodjunk másféle teákhoz.

Gyógynövényeink részletes ismertetését a legelterjedtebben használt magyar elnevezésük alfabetikus rendjében soroljuk fel.

A gyógynövények rajzai dr. Csapody Vera hozzáértő és művészi munkáját dicsérik.

A szerzők

A GYÓGYNÖVÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN

„*Fűben, fában orvosság*” — tartja a régi, bölcs és igaz mondás.

Az ember a növényekben találhatta meg első orvosságát, és tovább keresi azokban még a mai napig is, hiszen a gyógy-növényeknek nagy múltjuk után gazdag a jelenük, és még sokat ígérő a jövőjük is.

A gyógynövényekről annyit már biztosan tudunk, hogy használatuk eredete régebbi időkre nyúlik vissza, mint az ember írott története. Feltehetően már az őskorok embere is rátalált a gyógyító hatású növényekre, miközben táplálék után kutatott, s kóstolgatásuk, fogyasztásuk után feltűnhetett némelyik növény sajátos biológiai hatása. Az idők folyamán megfigyelhették, hogy valamelyiktől csillapodott a köhögésük, és olyanokra is rátalálhattak, melyek elrágcsálása után mély, pihentető álomba merültek.

A gyógynövények megismerése a felfedezésük óta eltelt évezredek folyamán egyre bővült; a szerzett tapasztalatok újabb és újabb felfedezésekkel gyarapodva szálltak nemzedékről nemzedékre. Számuk ma már világszerte sok ezerre tehető; mint hivatalos gyógyszerek, gyógyszeripari nyers- és alapanyagok, jelentős részükben pedig mint egyszerű természetes teaszerek különösen megbecsültek.

A természet igen sok növényi gyógyszert rejt, amelyek felkutatása során különösen értékesek azok az újonnan felfedezettek, amelyek korunkban a már szinte népbetegséggé elterjedt egészségkárosodások — szív- és keringési bántalmak, ideg- és cukorbetegség, daganatos kórok stb. — elleni védekezésre alkalmas hatóanyagokat tartalmaznak. Egyes kutatók

még a ráknak is a növényi hatóanyagok között vélik megtalálni az ellenszerét.

Olyan gyógynövények is kerülnek a kutatók laboratóriumába, amelyek már régen feledésbe mentek. Gyakran kiderül, hogy néhányuk ismét előléphet gyógynövénné, sokkal becsebbé, mint előzőleg volt. Ilyen gyógynövények pl. az *erdei örökzöld kismeténg* és a *kapotnyak* is. A meténg teáját régebben inkább gyomorpanaszok esetén itták; a kapotnyak pedig a „szíppantóporok” idején volt burnót-alkotórész. Ma a meténg érlelmeszedés elleni és nyugtató hatású gyógyszert: a *Devincant*, a kapotnyak pedig az *Amropect* néven forgalomba került asztma elleni cseppeket szolgáltatja.

Néhány évtizeddel ezelőtt a gyógyszervegyészet rohamos fejlődése azt próbálta igazolni, hogy a növényi eredetű gyógyszerek, így a gyógyteák használata is megszűnik — részben azért, mert a növényi eredetű hatóanyagokat szintetikusán olcsón és korlátlanul tudják majd gyártani, részben pedig új, a természetben elő nem forduló vegyianyagokat fognak gyógyszerként felhasználni. Mégsem így történt, mert minél inkább fejlődött a gyógyszerkutatás, annál inkább nőtt a gyógynövények jelentősége: bebizonyosodott, hogy vissza kell térnünk a természethez, mert nem nélkülözhetjük ezt a kutatási területet.

Ne csak gyűjtsük, hanem használjuk is gyógyfüveinketi Mi, akik szinte a fél világot ellátjuk gyógynövényeinkkel, magunk is részesítsük őket kellő megbecsülésben.

Sajnálatos, hogy a legtöbb magyar család gyógytea ismerete a kamillavirágéval már ki is merül, amit nem is kell csodálni, mert nálunk nincs a gyógyteának széles körű és hivatalos propagandája.

Külföldön — mind a szocialista, mind a kapitalista országokban — tudományos és népszerű szinten szerkesztett szakirodalom egész sora támogatja a gyógyteákat fogyasztani óhajtó közönséget, illetve a teákat alkalmazni kívánó orvosokat. A tudományos intézetek olyan tájékoztatókkal is ellátják az orvosokat, amelyben a gyógyszerkészítmények mellett ismeretetik azok gyógytea-kiegészítőjét vagy teljes megfelelőjét. Hazai, hivatalosan is elismert gyógytea-előiratokkal, illetve

készítményekkel ugyan mi is rendelkezünk, azonban azok számát és változatait tekintve a külföldiektől el vagyunk maradva. A kellő tájékoztatás és az orvostársadalom ilyen irányú felkészülésének hiányában főként a közönség terjeszti a gyógyteák jó hírét, hasznát. Nem kuruzslás, amikor jóbarát, rokon vagy szomszéd teljesen önzetlenül, minden ellenszolgáltatás nélkül, csupán a jószándéktól vezéreltetve ajánl valakinek hasonló betegségére olyan teát, amelytől maga is meggyógyult. Ellenszolgáltatásként, elismerésként örömmel látja majd az ajánló, hogy tanácsa hasznosnak bizonyult.

A gyógynövények hatását — megfigyelésekkel — általában előbb ismertük meg, mint a hatóanyagaikat. Ez a megállapítás a régebbi idők óta használt gyógynövényekre szinte kivétel nélkül vonatkozik. Ma azonban a fejlett biológiai és kémiai tudományok segítségével, további megfigyelésekkel és kísérletekkel, a hatóanyagaik felismerésével nyernek gyógyítási indikációt a kiszemelt növények.

Ismételjük, hogy a gyógynövények nem „csodaszerek”, nem a csodaerejükkel, hanem a bennük rejlő értékes hatóanyagokkal, helyes indokkal és helyes módszerrel alkalmazva gyógyítanak.

Páratlanul nagy jelentőségű dolog, hogy a gyógynövények jelentősebb része minden emberi beavatkozás nélkül, magától is (vadon) megterem. Nagyra értékelendő továbbá, hogy a legtöbbször egyszerűen teaként elkészítve is már kész, felhasználható gyógyszert nyújt, *s ezért nem is indokolt*, hogy minden gyógynövényünket feldolgozza a gyógyszeripar. Tehát népgazdasági szempontból igen lényeges, hogy ahol csak lehetséges, gyógyteákat használjunk a drága, vagy a külföldi, esetleg a mieinkénél csupán csak csinosabban „felöltöztetett” gyógyszerkészítmények helyett.

Annak dacára, hogy a gyógyszertárban és a gyógyteaüzletekben beszerezhető gyógyteák mindegyike ártalmatlan gyógynövények részeiből áll, mégsem tanácsos a mindenáron való öngyógyításra törekedni, mert esetleg egy nem megfelelően megválasztott gyógyteával (ha magunknak különösebben nem is ártunk) gyógyulásunkat késleltethetjük. Ezért javasoljuk, hogy az általánosan ismert háziszereken kívül — kamillavirág,

hársfavirág, bodzavirág, csipkebogyó, pemetefű, kakukkfű stb. — *ne használjunk gyógyteákat orvosunk megkérdezése nélkül.* Az az orvos, aki ismeri, tehát értékeli is a gyógynövényeket, gyógyteákat is felír betegeinek, különösen akkor, ha erre **meg** is kéri.

A különböző növények gyógyhatásának ismerete **hatalmat** adott az ezt felhasználó ember kezébe, s gyakorlóit **legtöbbször** a vallási és szellemi élet vezetői lettek, ősrégi szanszkrit iratokból megállapítható, hogy Indiában a növények ismeretét összekapcsolták a hit tanításával, és a gyógyítás úgyszólván *kizárólag gyógynövénnyel* történt. Így születtek meg az első gyógyszerekről szóló mítoszok, s váltak részeivé a vallásos szertartásoknak is.

A legrégebbi időkben az egyiptomiaknál is a terápia fontos részét képezte a növényekkel való gyógyítás: fürdők, lemosások és a széklet szabályozásán át. Az Ebers-féle papirusztekercsek, amelyeket kb. 3500 évvel ezelőtt írtak, több mint 800 különböző receptet tartalmaznak. Ezek, és a hieroglifikák is igazolják a retek, a hagyma, a fokhagyma és számos más növény gyógyításra és megelőzésre való felhasználását. Tudományos vizsgálatok bizonyítják e három növény biokémiai és erőteljes antibakteriális hatását.

A babiloniak felfedezték a cékla, a zsásza, a kökörcsin, a csírázó gabona stb. gyógy hatását. Az ezután következő ősi zsidó kultúra csak igazolta és szélesítette ezen növények gyógyászati felhasználását.

Az ősi indiai Védákban, az indiaiak legrégebbi irodalmi emlékében találkozunk egy „soma” nevű növényvel, amelynek levét tejjellel és liszttel keverték össze, majd erjedni hagyták. Az így nyert italnak gyógyító és pezsdítő hatása volt. Korunk botanikusainak sikerült meghatározni, hogy ez a növény az *Ephedra vulgáris* (csikófarkfű)⁺⁺ volt, amelyről nemrég fedezték fel anti-biotikus hatását.

A kelet-ázsiai, illetve kínai és japán ősi gyógyászatban már ismerték a mandragoragyökér, a rebarbaragyökér, a fokhagyma és sok más, ma is használt növény gyógyító hatását.

Az inka gyógyászatban használták a „chillia” cserje leveléből készült főzetet malária ellen, a „granadilla” virágainak

főzetét lázas hasmenés, és a különböző fák balzsamait fertőzések ellen.

A klasszikus görög-római kultúra orvosai közül Hippokratesz, Arisztotelész, Galenus értékes könyvei már rendszerezik bizonyos növények ismeretét és gyógyszerként való helyes felhasználását. Sőt Galenus már vizes és szeszes kivonatokat készített, amelyek a hatóanyagokat koncentráltabb formában tartalmazták. Gyakran már helyes fogalmuk volt a gyógynövények hatásáról, mert néhányat közülük a mai kor embere is többé-kevésbé ugyanarra a célra használ. Az ismertebbek közül több ezer év óta használt gyógyszerek, fűszerek: fehérűröm, maszlag, beléndek, kálmos, ricinus, mustár, sáfrány, rebarbara stb.

Az ausztráliai Dóltengeri-szigeteken utazók megfigyelték, hogy e minden civilizációtól távoli primitív bennszülöttek kedvelt itala egy piszkos-szürkésbarna színű és nem különösen kellemes ízű folyadék, az ún. „kava-kava”. Aki ivott belőle, az megkönnyebbült, a beteg test újra egészségessé vált, és végül mély harkotikus álomba merült. A gyökér, amelyből készítik, a borsfajtákhoz tartozó félcserje (*Piper merthysticum*), az ún. altatóbors szerve. Hatóanyaga növényi nedv, egy gyantaféleség, amelyről ma már tudjuk, hogy többféle antibiotikus anyagot tartalmaz.

A római birodalom bukása és a kereszténység kialakulása után, mint általában minden tudomány, a gyógyítás tudománya is a kolostorokban élt tovább, és főleg szerzetesek, apácák foglalkoztak gyógyteák készítésével.

Ebben az időben a természettudomány lényegében csak az arab tudományban haladt előre. Ennek képviselői közül Avicenna — korának legkiválóbb tudósa — leírta az orvosi jelentőségű keleti növényeket.

Nyugaton a XII. században kezdődött meg a gyógynövények szélesebb körű ismertetése. Később, a középkorban már sok fűvészkönyv is megjelent, amelyekben különböző recepteket és felhasználási tanácsokat találhatunk a gyógynövényekre vonatkozóan; ugyanakkor felújították, lefordították a görög-római—arab ismereteket is.

Amerika felfedezése és az onnan behozott értékes gyógynövé-

nyék beözönlése ismét első helyet biztosított a növényi gyógyszerek tekintélyének.

A gyógynövény-terápiában fontos lépést jelent később *Paracelsus*, *Mathiolus*, a *Bauhinok*, *Clusius*, *Hahnemann*, *Hufeland* és *Kneipp* munkássága, melynek következtében megjelentek a régi fűvészkönyvek, herbáriumok, és bevezették a különböző rendszeres kúrákat'.

A XIX. és XX. századot már részben a kémiai feldolgozás és a kemoterápia jellemzi. Ennek következtében rengeteg gyógyszer került forgalomba. Ugyanakkor a fejlődő vegyészeti- nek mindinkább sikerült a gyógynövényekből a hatóanyagokat izolálni, és ezeket különböző alakban gyógyítás céljára felhasználni.

A vitaminok és újabban az antibiotikumok felfedezése mind jobban felkeltette az orvosok figyelmét a gyógynövényekkel való természetes gyógymód iránt. Ma is szép számmal vannak tudósok, orvosok, akik a gyógynövényeket gyógytényezőként alkalmazzák egyes betegségekben.

A második világháború utáni időszakban ismét fellángolt a vita, különösen a gyógynövények antibiotikus hatását illetően. Kérdés volt, hogy a gyógynövények fogyasztásakor kerülhetnek-e antibiotikus hatóanyagok az ember szervezetébe?

Erre a kérdésre választ kellett adni!

H. Böttcher „Csodagyógyszerek” című könyvében olvashatjuk, hogy 1950-ben *Winter* német professzor és asszisztensei: *Lisel* és *Wülke*, valamint az orvosjelöltek nagy csoportja 1248 fajta növényt gyűjtöttek össze, és valamennyit megvizsgálták. 378 növény, tehát a vizsgált fajták 29,5 százaléka antibiotikus hatású volt. Ez a megdöbbentően magas szám azt igazolja, hogy szinte minden harmadik növény segíthet az emberen, feltételezve, hogy „megfelelő” baktériumok okozták a betegséget. Ilyen tapasztalatok ismeretében szinte egyik napról a másikra új értelmet nyertek — mondhatnánk rehabilitálódtak — a régi gyógynövények, s ezzel elsősorban *Bock* és *Mathiolus* munkája.

A további kutatómunka folyamán sikerült néhány fontos

hatóanyagot felfedezni, így többek között a tomatint, a rafanint és az allicint.

Az eredmények tehát bizonyították, hogy *Winter* helyes úton járt, amikor azt remélte, hogy magasabb rendű növények hatóanyagaival antibakteriális gyógyszerek készíthetők, a modern tudomány eszközeivel felszerelt kutatóorvos pedig hasznosíthatja ezeket.

A növényekben rejlő gyógyhatásokat igazolja az antibiotikumok (a penicillin, a streptomycin, az aureomycin stb.) felfedezése is, amelyeket alacsonyabb rendű növények termelnek. Gátolják más mikroorganizmusok növekedését, illetve elpusztítják azokat. Rendkívül hatásos gyógyszerek készülnek belőlük a fertőző és gyulladásszerű betegségek ellen.

Szelmánk nagy harcosai és tudósai közül meg kell említenünk *dr. Augustin Béla*, *Oiovannini Rudolf* és *dr. Rom Pál* nevét, akik fáradhatatlan tudományos és gyakorlati munkájukkal hozzájárultak a magyar gyógynövényszakma megalapozásához és a hazai gyógynövények világhírűvének elismertetéséhez.

Oroszországban a XVI. században indul meg az érdeklődés a gyógynövények iránt. Sok füvészkönyv és herbárium jelenik meg, melyek ismertetik a növényeket és gyógyhatásukat. Füvészkertek létesülnek, megindítják a gyógynövények gyűjtését, és cári rendeletre gyógyszertárakat szerveznek, amelyek a gyógynövények gyűjtését is irányítják. Később a XVIII—XIX. században megindult a gyógynövények termesztése és intézményezett kereskedelme. Vegyészeti üzemek létesültek, ahol a gyógynövénykészletek egy része feldolgozásra került. Híressé vált az édesgyökér és a szantonin feldolgozása.

A magyar gyógynövényirodalom *Melius Juhász Péter* nevével indul, aki a XVI. században írt füvészkönyveiben ismerteti a fák, füvek neveit és használhatóságukat.

Majd *Frankovich*, *Beythe* és *A. Csapó, Vali, Veszelszky, Diószegi, Wagner, Kováts* munkái járultak hozzá, hogy itthon is meginduljon a hazai gyógynövények kutatása.

1871-ben megjelent az Első Magyar Gyógyszerkönyv, 1895-ben *Issekutz—Jakabházy—Nyíredi*: „Gyógyszerismeret” c.

könyve. 1904-ben Kolozsvárott kísérleti gyógynövénytelep létesült, és így a gyógynövény mindinkább tért hódított. Felhasználásuk az iparban és a népgyógyászatban állandóan növekszik. Fellendül a gyógynövényexport, és a magyar gyógynövény híressé válik az egész világon. A tudomány megindítja a növények hatóanyagának vizsgálatát.

A második világháború után a hatalmas fejlődésnek induló vegyipar és a közegészségügy szocialista felkarolása megköveteli a gyógynövénybegyűjtés és termesztés új alapokon történő fejlesztését.

AMAGYARGYÓGYNÖVÉNY-KERESKEDELEM KIALAKULÁSA

A gyógynövény-kereskedelem és a gyógynövénytermesztés egyidős lehet az általános kereskedelem és a növénytermesztés kialakulásával, tehát több ezer éves.

Az egyes földrészek vadontermő és termesztett gyógynövényeit az általános kereskedelem cserélte vagy adta el addig, amíg hosszú évszázadok folyamán ki nem fejlődött a direkt gyógyszer-, növény- és fűszerkereskedelem. Mind a termesztésben, mind a kereskedelemben még máig sem különülhetett el teljesen a gyógyszer- fűszer- és illatszernövényekkel való foglalkozás, mert azok — fogalmukat, illetve felhasználásukat illetően — gyakran átmennek az egyikből a másikba. A gyógyításra felhasználható növényi rész vagy növényi származék sokszor fűszer vagy illatszert és viszont (pl. levendula, majoránna, koriander stb.).

Az elmúlt időkben sok olyan gyógynövény szerepelt a kereskedelemben, illetve a használatban, amelyek hatásosságát csupán a hozzájuk fűzött hiedelmek támasztották alá. A mai kereskedelem gyógynövényei általában is jó hatásúak, és nagy részük egyik vagy másik ország hivatalos gyógyszerei között szerepel.

A gyógynövény-kereskedelmet inkább a szükséglet, mint a kínálat irányítja; az a szükséglet, amely hivatott minden ország gyógyszeriparát megfelelő gyógyhatású növényekkel vagy azok származékaival ellátni.

Hazánk földje vadontermő gyógynövényekben igen gazdag. Ezt a természeti adottságot jól kihasználva hozzájárulhatunk életszínvonalunk emeléséhez, gazdasági terveink sikeres megvalósításához, illetve közegészségügyi érdekeink megsegítésé-

hez. Országunk iránti kötelességünknek teszünk eleget, amikor évenként a több millió forint értékű vadon termett gyógynövényeket begyűjtjük és a szükségeseket megtermeljük, mert gyógyszeriparunk nyersanyaggal való ellátásával droggereskedelmünk fejlődését és a fogyasztók igényeinek maximális kielégítését segítjük elő.

A magyar gyógynövény-kereskedelem világhírű, és története még az 1880-as években veszi kezdetét, amikor a falut járó kereskedők — sok minden egyéb mellett — kezdték összevásárolni az egyes gyógynövényeket is, és ezeket Budapestre szállították értékesítés céljából.

A hosszú évtizedek alatti fokozatos fejlődés, propaganda és hatósági intézkedések következtében a magyar gyógynövény ismertté vált a világpiacra, kiváló minősége és magas hatóanyag-tartalma következtében. Az állam támogatásával később *szervezetté* vált gyógynövény-kereskedelmünk. Megkezdődött a vadontermő gyógynövények rendszeres gyűjtése, felvásárlása és egyes gyógynövények termesztése is. Már a múlt század végén külkereskedelmünk utat talált a nyugati, sőt tengerentúli piacokra is.

Az első világháború derékba törte szakmai fejlődésünket. Az 1920-ban megindult propaganda és szervezeti intézkedések következtében azonban ismét fellendült droggereskedelmünk. Gyógynövénykísérleti állomás, botanikus kert, szaklap stb. segíti a szakma további kibontakozását. Nagy népszerűsége tett szert a gyógynövény *népgyógyászati* vonatkozásban is. A drogériák és gyógyszertárak forgalmában jelentős mennyiséget képez a gyógynövényforgalom, és megindul a gyógynövények hazai feldolgozása is. Rövid idő alatt ismét nagy tekintélye lett a magyar droggereskedelemnek, olyannyira, hogy 1928-ban a Második Nemzetközi Gyógynövénykongresszust — 18 európai állam részvételével — Budapesten tartották meg. A fejlődést mutatja az is, hogy az 1937—1940-es években már 21 országba exportáltunk gyógynövényt.

Sajnos a második világháború ezt a fejlődést rendkívül károsan befolyásolta. 1945-ben a kormány támogatásával mindent elölről kellett kezdeni. Újból kellett szervezni a gyűjtőket, beváltókat, kereskedőket. Szamba kellett venni a még fellel-

hető árukészleteket, megkeresni és helyreállítani a bel- és külföldi összeköttetéseket, újból bizalmat szerezni a magyar gyógynövény-kereskedelemnek .

1949-ig a magánkereskedelem csak korlátozott formákban foglalkozott a szakma helyreállításával. Az államosítások során alakult Herbária Központ új alapokon indította meg a gyógynövényszakma újjászervezését. A régi beváltok helyét a *földművesszövetkezetek* foglalták el, amelyek gondoskodtak, hogy egységes, hivatalos áron jó minőségű vadon termő és természet győgnövény álljon rendelkezésre, kellő mennyiségben. Modern feldolgozó üzemek létesültek, amelyekben biztosították a korszerű feldolgozás és tárolás feltételeit.

Az államosítások következtében rohamosan fejlődő gyógyszeriparunk is hatalmas igényeket támaszt. A megszűnt drogériák helyett modern győgnövény-szaküzletek létesülnek. Kibontakoznak egyéb értékesítési lehetőségeink, új alapon indul meg győgnövénykivitelünk, és így kialakul — a szocialista kereskedelem irányelveinek megfelelően — bel- és külföldi győgnövény-kereskedelmünk. Hogy olvasóinknak fogalmuk legyen a győgnövények fontosságáról, megemlítjük, hogy Európa évi győgnövényforgalma meghaladja a 100 000 vagon. Ebből hazánk — beleértve a belföldi felhasználást — kb. 1000 vagonnal vesz részt; az exportáló államok sorában pedig az elsők között szerepelünk.

A GYÓGYNÖVÉNY ÉS A DROG FOGALMA

Ismeretes, hogy a növényvilág létünk fenntartására és különféle szükségleteink kielégítésére számos lehetőséget nyújt. Így a növények számos faja szerveikben — virágaikban, levelekben, gyökérzetükben stb. — foglalt, orvoslásra felhasználható anyagokat, hatóanyagokat tartalmaz. Ezeket a növényeket *gyógynövényeknek* nevezzük.

A gyógynövények *vadon termők*, vagy *termesztettek*. Gyűjtésük vagy betakarításuk, feldolgozásuk, forgalomba hozataluk — amint azt majd később részletesen tárgyaljuk — meghatározott előírások szerint történik.

A gyógynövények gyűjtött és szárítással tartósított hatóanyag-tartalmú részeit a kereskedelem és a tudomány is drogoknak nevezi. A drogok fogalmába gyógyításra felhasználható *állati szervek* egyes részei is beletartoznak.

Bizonyos gyógynövényeknek csupán a levele vagy csak a gyökere szolgáltat drogot, másoknak azonban két, sőt három szerve is hasznos. Így pl. a maszlag nevű gyógynövényünknek csak a levele tartalmaz drogot, míg a fehérmályvának a virága, levele és gyökere is.

Hazai kereskedelmünkben ez idő szerint mintegy 250 féle itthoni és kb. 50 féle importból származó drog van forgalomban. A drogok száma a kutatási eredmények következtében egyre gyarapodik, de változik a propaganda, illetve a „divat” hatására is. Bizonyos drogok iránt az egyik évben igen élénk lehet a kereslet, ugyanakkor a következő esztendőkből lanyhul az irántuk való érdeklődés.

A szakkereskedelemben a drogok nemzetközi nevét *latinul* határozzák meg.

Magyar elnevezésüknél a hivatalos növényelnevezések az irányadók.

A Brüsszelben 1929-ben tartott II. nemzetközi gyógyszerészeti értekezlet határozata szerint latin megnevezésnél először a drog anyanövényének a neve egyes szám birtokos esetben, majd a használt rész neve egyes szám alanyesetben és esetleg a szükséges jelző következik, amely így meghatározza a drog származását, alakját stb.

Pl.: Calami rhizoma mundatum = kálmos gyökértörzs,
hámozott.

Malvae folium scissum = papsajtlevél, vágott.

Szakkereskedelemben a drog latin és magyar neve egyértelmű, azonos jelentésű. A magyar nyelvhasználatra — népgyógyászati vonatkozásban — nincsenek kötelező szabályok, hiszen a legtöbb drog neve tájegységenként is változik.

A kereskedelmi forgalomban levő drogformák szakszerű magyar—latin elnevezései:

aprított	scissus, -a, -um
ágvégek, lomb	frons (frondes*)
Ágvég, virágzó	summitas (summitates)
barka	amentum
bél	pulpa (pulpa)
bibe	stigma, stigmata
bibeszál	stylus
bibepor	spóra (sporae)
bogyó	bacca (baccae)
diótermés	nux (nucis)
dióközfal	dí8sepimentum(dissepimenta)
durva (por)	grossus, -a, -um
egész (nem aprított)	totus, -a, -um
édes	dulcis, -e
érett	maturus, -a, -um
éretlen	immaturus, -a, -um

* Zárójelben a többesszám

fa, faforgács	— lignum (ligna)
fehér	— albus, -a, -um
fekete	— niger, nigra, -um
friss új, zsenge	— recens
futószár, inda	— stolo (stolones)
gumó	— tuber (tubera)
gubacs	— galla (gallae)
gyanta	— resina (resinae)
gyökér	— radix (radices)
gyökértörzs	— rhizoma (rhizomata)
hagyma	— bulbus (bulbi)
hajtáscsúcs	— turio (turiones)
hámqzott	— mondatus, -a, -um, v. decorticatus, -a, -um
hüvelytermés	— legumen
illatos	— odoratus, -a, -um
kalász	— spica (spicae)
kehely, csésze	— calyx (calyces)
keheÜyel	— cum calycibus
kehely nélkül	— sine calycibus
kéreg, héj	— cortex (cortices)
kerek, kerekded, gömbölyded	— rotundus, -a, -um
keserű	— amarus, -a, -um
keserédes	— dulcamarus, -a, -um
közönséges	— vulgáris, -e
levél	— folium (fólia)
mag	— semen (semina)
makk	— glans (glandes)
murvalevél	— bractea (bracteae)
növénynedv	— succus (succii)
nyers	— crudus, -a, -um
nyers, természetes	— naturális, -e
orvosi célra, gyógyászati	— • medicinalis, -e
orvosi szerekhez tartozó	— officinalis, -e
összezúzott	— contusus, -a, -um
pelyva, polyva	— palea (paleae)
por	— pulvis (pulveres)

por, durva	— pulvis grossus
por, középfinom	— pulvis
por, egész finom	— pulvis subtilis
por, legfinomabb	— pulvis alcoholisatus
pörkölt, pirított, égetett	— tostus, -a, -um
rügyek, bimbók	— gemma (gemmae)
sárga	— flavus, -a, -um
száraz	— siccus, -a, -um
szárított	— siccatus, -a, -um
szárképletek, kocsányok	— stipes (stipites)
szemcsés, szemcsézett	— granulatus, -a, -um
széna	— foenum (foena)
szénapelyva	— palea, paleae feni
szírom	— petalum, -a
szitálmány	— cribratum (cribrata)
szitált	— cribratus, -a, -um
termés	— fructus (fructus)
termésfej	— caput (capita)
terméshéj	— pericarpium (pericarpia)
terméshéj belső fehér része	— albedo, -ines
terméshéj külső sárga része	— flavedo, -ines
tisztított	— depuratus, -a, -um
tobozok, termésfüzér	— strobulus (strobuli)
toktermés	— capsula (capsulae)
tüske	— spina (spinae)
tüszőtermés	— folliculus, -i
vágott, normál	— scissus, -a, -um
vágott, középfinom	— conscissus, -a, -um
vágott, apró	— minutim conscissus, -a, -um
válogatott	— electus, -a, -um
virág	— flos (flores)
virágzó növény (föld feletti része)	herba (herbae)
zöld	viridis, -e
zuzmó	lichen (lichenes)

A DROGOK HATÓANYAGAIRÓL ÉS AZOK HATÁSÁRÓL

A drogok különféle élettani hatást kifejtő *hatóanyagokat* tartalmaznak: ezek szabják meg gyógyászati hasznukat. A hatóanyagok a növény általános anyagcseréje során képződnek, kémiai és biológiai vizsgálattal kimutathatók.

A drogot hatóanyagai alapján sorolják a vizelethajtók, az izzasztók, a hashajtók, a nyálkaoldók, a szívműködésre hatók stb. csoportjába. A növényi hatóanyagok az egészséges emberi és állati szervezet tevékenységére életőleg hatnak, illetve az életfolyamatok zavarait gyógyítják. Ebből következik, hogy gyógyító tevékenységet csakis a drogok, illetve a hatóanyagok teljes és biztonságos ismeretében lehet gyakorolni.

A drog fő hatóanyagai mellett más anyagokat is juttat a szervezetbe, amelynek eredményeként komplex hatás érvényesül, ami a gyógyítás szempontjából igen előnyös. Az egyes drogokkal, vagy az „összehangoltan” készített gyógyteakeverékekkel olyan összehatást érhetünk el, amelyet az izolált hatóanyag nem mindig nyújt. Ismeretes, hogy a C-vitamin a csipkebogyóban vagy a citromban sokkal hatásosabb, mint a mesterségesen előállított tiszta C-vitamin (aszkorbinsav). A szintetikus atropin sem ugyanaz, mint az a nadragulya gyökerében stb. Természetesen ez az elv nem lehet általános.

A drognak azt a hatóanyagát, amelyik a legintenzívebb hatást fejt *kifő hatóanyag*nak, a többit pedig *mlélékhatóanyag*nak nevezzük. Számos drog egymástól eltérő, de nem ellentétes hatású hatóanyagokat is tartalmazhat, ezért egy-egy drog többféle betegség ellen is felhasználható.

A mindenkor érvényes Magyar Gyógyszerkönyv, illetve a Magyar Szabványok minőségi követelményei határozzák meg,

